

SAVANTUL CARE A ATINS CULMILE ȘTIINȚEI FOLCLORISTICE

Doctor în filologie **Mariana COCIERU**
Institutul de Filologie

Ilustrul etnolog Victor Gațac s-a născut la 2 iunie 1933 în familia lui Mihail și Olga Gațac din nordul Moldovei, stabiliți cu traiul în orașelul Lipcani, jud. Hotin (azi în rn. Briceni), localitate cu valoroase tradiții etnofolclorice, atestată documentar la 17 iunie 1429, pe vremea domniei lui Alexandru Vodă cel Bun. Studiile primare (clasa I-a – școală ucraineană; clasele a II-a–a IV-a – școală românească) și secundare le-a urmat în localitatea de baștină, absolvind Școala medie nr. 1 cu predare în limba rusă în 1950, cu diplomă de excelență. Exponent al generației copiilor basarabeni care au simțit pe viu consecințele dramatice ale războiului, a cunoscut și greutățile perioadei postbelice, și anii cumpliți ai foametei și ai totalitarismului opresiv. A fost un copil sărguincios, pasionat de lectură și setos de cunoștințe.

În 1950 vine la Chișinău, susține examenele de admitere la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din capitală, pe care a absolvit-o în 1955 cu calificativul eminent. Atât colegii de facultate: Nicolae Raievski, Ion Șpac, Vladimir Beșleagă, Claudia Polercă, Olga Amariei, Gheorghe Suruc, cât și profesorii universitari: Vasile Coroban, Nicolae Corlăteanu, Petru Mezențev, Tatiana Vasileva ș. a., au intuit în tânărul student Victor Gațac germenul unui remarcabil filolog, pasionat deopotrivă de cercetarea diverselor subiecte ce țin de literatură, lingvistică și cultură tradițională. Peste câțiva ani acad. Nicolae Corlăteanu avea să recunoască cu aleasă considerație într-un autograf destinat discipolului său: „Mă mândresc mult, ca prim îndrumător științific al fostului meu student la Universitatea de Stat din Chișinău, Victor Gațac, care tinde și în mare parte a atins culmile științei folclorice nu numai din sud-estul Europei, ci și din lumea întreagă. Cărțile pe care le-a publicat fac față celor mai moderne concepții ale folcloristicii mondiale”.

Fiind student în anul al III-lea, debutează la ziarul „Молодёжь Молдавии” cu articolul *Уникальная книга* cu referire la *Cazania* lui Varlaam, articol prilejuit de consemnarea a 310 ani de la editarea primei cărți românești [1]. În anul următor publică în „Советская Молдавия” [2] și-n ziarul Universității de Stat „Сталинец” câteva articole despre scriitorii Vasile Alecsandri, Mihail Koțubinski, Andrei Lupan

Membru corespondent al AȘ a Federației Ruse,
membru de onoare al AȘM
Victor GAȚAC
(02.06.1933 – 20.02.2014)

etc. [3]. În anul absolvirii universității debutează și în calitate de raportor la o conferință a tinerilor cercetători filologi în or. Odessa.

După finalizarea studiilor superioare Victor Gațac este admis la doctorat (aspirantură, pe atunci) la Institutul de Literatură Universală „Maxim Gorki” al Academiei de Științe din Moscova. În calitate de conducători științifici la teza de doctorat i-a avut pe consacrații savanți ruși Vladimir I. Cicerov și Dmitri E. Mihalici. Alături i-au fost și alți eminenti oameni de știință, cum ar fi: Piotr Bogatâriov, Vladimir Propp, Chiril Cistov, Victor Jirmunski, Boris Putilov. Grație sprijinului acestor minți luminate ale etnologiei ruse și a studiilor acestora, tânărul aspirant s-a cizelat ca om de știință, aducând o contribuție substanțială la cercetarea poeziei cântecelor epice, considerând-o fundamentală pentru investigarea comparativ-istorică a eposului folcloric haiducesc. Sub conducerea lui Vladimir I. Cicerov deprinde metodologia cercetărilor de teren: principiile de colectare/înregistrare a creațiilor etnofolclorice, descifrarea/pașaportizarea și conservarea acestora, studierea și valorificarea folclorului în corespundere cu noile tendințe științifice ale etnologiei moderne europene.

După trei ani de studii de doctorat, în 1958, revine la Chișinău și este angajat în funcție de cercetător științific la Sectorul de Folclor al proaspătului Institut de

Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a Uniunii Sovietice. În 1959 prelucrează literar și publică la Editura „Детгиз” din Moscova prima culegere de povești populare din Basarabia, alcătuită de Gr. Botezatu, destinată generației în creștere, pentru care semnează și un studiu introductiv: *Лейся, свет, впереди, тьма, стелись позади: Молдавские народные сказки*.

Asemeni multor folcloriști consacrați, abordează o direcție importantă în activitatea de cercetător al creației populare, și anume, efectuarea campaniilor de teren. Se știe că în perioada postbelică folcloristica basarabeană a cunoscut o revigorare considerabilă în vederea consemnării materialelor etnofolclorice pe teren pentru constituirea Arhivei de Folclor, inițial a Institutului de Istorie, Limbă și Literatură al Filialei Moldovenești a Academiei de Științe a Uniunii Sovietice, iar din 1958 a Institutului de Limbă și Literatură. Alături de colegii de sector, Victor Gațac participă la culegerea și sistematizarea constituentelor de patrimoniu cultural imaterial, pledând pentru o cercetare științifică echidistantă și argumentată cu probe veridice identificate pe teren. Referindu-se la prima întâlnire cu Victor Gațac, conducător al echipei de cercetare, Nicolae Băieșu sublinia un adevăr incontestabil care i-a marcat propriul destin științific: „Ne-am cunoscut cu mai bine de 50 de ani în urmă – în august 1960, când eu, fiind student, am participat la o cercetare de teren în câteva sate din rn. Briceni. Conducătorul echipei era tânărul folclorist V. Gațac, cu aspirantura făcută la Moscova. De la dumnealui am înțeles ce este folclorul în sens larg, cum acesta trebuie cules și cercetat, cum se cuvine să fie un folclorist adevărat. Atunci am decis să devin și eu folclorist. Datorită lui V. Gațac, în 1961, după absolvirea Universității, am fost primit la serviciu în cadrul Sectorului de Folclor al AȘM. Am fost colegi timp de doi ani. Mi-a fost și mie conducător științific la teza de doctor în filologie și consultant la cea de doctor habilitat. Totdeauna mi-a fost sprijin și ajutor în munca științifică, dar și model în viața de toate zilele. Am rămas buni prieteni, deși de mult timp nu suntem împreună. Sunt mândru că am un asemenea prieten și învățător” [4, p. 257-258]. În anul 1960, la Institutul „Maxim Gorki” din Moscova, Victor Gațac susține teza de doctor în filologie, specialitatea folcloristică: *Молдавские и румынские эпические песни о гайдуках и некоторые вопросы их соотношения с южнославянскими* (Cântecurile epice din Moldova și România despre haiduci și unele aspecte ale relației lor cu slavii de sud).

În 1962 părăsește Chișinăul, stabilindu-se cu traiul la Moscova. Inițial este angajat în calitate de cercetător științific la Institutul de Literatură Universală

„A. M. Gorki”, ca mai apoi, în 1966, să fie desemnat șef al Sectorului de Studiere a Creației Populare la același institut, funcție pe care o va deține până în anul 2012. În 1976, obține titlul de doctor habilitat în filologie cu teza *Восточнороманский героический (войницкий) эпос* (Eposul eroic (voinicesc) est-romanice), iar în anul 1989 – titlul științifico-didactic de profesor universitar. Din 1988 a activat în calitate de membru al colegiului de redacție al revistei „Известия РАН. Серия литературы и языка” (Buletinul Academiei de Științe: Seria *Literatură și Limbă*), iar din 2000 este redactor-șef al acestei publicații.

Omenia, ingeniozitatea și profesionalismul omului de știință Victor Gațac au fost apreciate de mulți colegi de breaslă, atât din Republica Moldova, cât și din România, Rusia, Bulgaria, Ucraina, Letonia, Finlanda, Germania, Japonia, Ungaria etc. Evocatoare în acest sens sunt cele peste 300 de publicații (multe dintre ele apărute în diverse țări și limbi), printre care câteva monografii privind folclorul diferitelor popoare romanice, slave și al minorităților naționale din Siberia și Extremul Orient: *Восточнороманский героический эпос: исследование и тексты* (Eposul eroic est-romanice: Studii și texte, 1967); *Текстологическое изучение эпоса* (Studiul textologic al eposului, 1971, în colaborare cu A. A. Petrosean); *Фольклор и молдавско-русско-украинские исторические связи* (Folclorul și relațiile istorice moldo-ruso-ucrainene, 1975); *Фольклор: поэтическая система* (Folclorul: sistemul poetic, 1977, în colaborare cu A. I. Balandin); *Епосул ероіс* (1983); *Фольклорное наследие народов СССР и современность* (Moștenirea folclorică a popoarelor URSS și contemporaneitatea, 1984, în colaborare cu S. S. Cibotaru); *Устная эпическая традиция во времени: Историческое исследование поэтики* (Tradiția orală epică în timp: Studiu istoric al poeziei), 1989; *Экспериментальная текстология фольклора (на славянском и неславянском материале)* (Textologia experimentală a folclorului: în baza materialului slav și non-slav), 1998; în calitate de redactor: *Типология народного эпоса* (Tipologia eposului popular), 1975; *Типология и взаимосвязи фольклора народов СССР: поэтика и стилистика* (Tipologia și relațiile reciproce ale folclorului popoarelor URSS poetica și stilistica), 1980; *Фольклор: поэтика и традиция* (Folclorul: poetica și tradiția), 1982; *Фольклор: образ и поэтическое слово в контексте* (Folclorul: chipul și cuvântul poetic în context), 1984; *Фольклор: проблемы историзма* (Folclorul: problemele istorismului), 1988.

Împreună cu o echipă de folcloriști și etnografi a inițiat și a ghidat o serie de cercetări de teren în România, Bulgaria, Iugoslavia, Macedonia, Ucraina, Rusia (Regiunea Iaroslavl, Regiunea Penza, Regiunea Volog-

da, Republica Altai). Una dintre cele mai importante expediții etnofolclorice de teren a fost realizată cu o echipă de etnologi finlandezi în perioada 1997–1999 în Gornâi Altai în vederea înregistrării și cercetării complexe a creațiilor epice ale remarcabilului povestitor-kaichi Alexei Kalkin.

A participat activ la pregătirea seriilor academice *Фольклор народов СССР* (Folclorul popoarelor URSS), azi, *Фольклор народов Европы и Азии* (Folclorul popoarelor Europei și Asiei) și *Эпос народов СССР* (Eposul popoarelor URSS), din 1992, *Эпос народов Евразии* (Eposul popoarelor Eurasiei), membru al colegiului de redacție, începând cu anul 1971 și numărând 26 de volume, ediții îngrijite sub egida Institutului de Literatură Universală „A. M. Gorki”.

Etnologului îi aparține ideea fondării corpusului de publicații *Памятники фольклора народов Сибири и Дальнего Востока* (Monumente ale folclorului popoarelor din Siberia și Orientul Îndepărtat), editat la ora actuală în 34 de volume, fiind și adjunct al redactorului-șef. Corpusul academic, proiectat să apară în 60 de volume, cuprinde remarcabilele sub aspect artistic lucrări de creație populară orală. Această serie este o nouă ediție fundamentală a monumentelor folclorice, care nu are analogie în folcloristica rusească, cuprinzând creații în peste 30 de limbi. Fiecare volum din serie este conceput ca un produs multimedia, care include un articol introductiv, texte în limba de origine, traduceri în rusă, comentarii și note la text și traducere, un studiu muzicologic, notografiile ale melodiilor și comentarii la acestea, un disc de vinil 17,5 cm (sau un DVD) cu probe sonore ale lucrărilor selectate. Publicația marchează o nouă etapă în studiul folclorului popoarelor indigene din Siberia. Editarea complexă a textelor din acest corpus reprezintă o bază reală a investigațiilor comparate în studiile de folcloristică, lingvistică, etnomuzicologie, precum și o sursă pentru studierea tradițiilor creației orale a tuturor etniilor din Siberia și Orientul Îndepărtat. Corpusul a avut impact deosebit asupra comunității academice, astfel că, în anul 2002, pentru coordonare și implicare în realizarea acestui proiect vast etnologului Victor Gațac și întregii echipe editoriale i-a fost decernat Premiul de Stat în domeniul științei și tehnologiei.

De remarcat e și contribuția savantului la dezvoltarea științei despre folclor din Basarabia. Alături de colegii de la Chișinău a participat la elaborarea și editarea primelor lucrări de sinteză privind istoria folcloristicii, teoria și metodele de cercetare ale creației populare imateriale: *Izvor veșnic viu* (Chișinău, 1961), *Schițe de folclor moldovenesc* (Chișinău, 1965), succedate de o creștomație alcătuită din cele mai relevante texte etnofolclorice *Folclor moldovenesc* (Chișinău,

1966), destinată cadrelor didactice, studenților ș. a. Au urmat câteva lucrări, realizate în colaborare sau în redacție: *Folclor moldovenesc: Studii și materiale* (Chișinău, 1968); *Studii și materiale de folclor* (Chișinău, 1971); *Poezia populară moldovenească a obiceiurilor de Anul Nou* de Nicolae Băieșu (Chișinău, 1972); *Poetica liricii populare moldovenești (cântate) de Sergiu Moraru* (Chișinău, 1978), *Estetica folclorului moldovenesc* (Chișinău, 1974), *Relații moldo-ruso-ucrainene (Studii, materiale, bibliografie)* (Chișinău, 1981), *Creația populară (Curs teoretic de folclor românesc din Basarabia, Transnistria și Bucovina)* (Chișinău, 1991) ș. a.

Împreună cu folcloriștii din Basarabia a pus bazele editării corpusului de folclor în 16 volume – *Creația populară moldovenească* (1975–1983), unde semnează volumul *Eposul eroic* (Chișinău, 1983) și altele în calitate de membru al colegiului de redacție: *Poezia populară a obiceiurilor calendarice* (1975) de Nicolae Băieșu; *Poezia lirică populară* (1975) de Ion Ciobanu; *Legende, tradiții și povestiri orale* (1976) de Grigore Botezatu; *Balada populară* (1976) de Andrei Hâncu; *Povești fantastice* (1976) de Grigore Botezatu; *Cântece populare de dragoste* (1977) de Efim Junghietu; *Strigături, amintiri și scrisori versificate* (1978) de Efim Junghietu și Sergiu Moraru; *Folclorul copiilor* (1978) de Nicolae Băieșu; *Snoave și anecdote* (1979) de Victor Cirimpei; *Folclorul obiceiurilor de familie* (1979) de Andrei Hâncu și Valentin Zelenciuc; *Ghicatori* (1980) de Sergiu Moraru; *Povești nuvelistice* (1980) de Grigore Botezatu; *Proverbe și zicători* (1981) de Efim Junghietu; *Teatru popular* (1981) de Gheorghe Spătaru și Iulian Filip; *Cântece revoluționare și sovietice* (1982) de Ion Ciobanu și Ion Buruiană. Lucrarea a fost apreciată în 1991 cu Premiul „Dacia” al Ministerului Culturii al Republicii Moldova. Și realizarea celorlalte serii de folclor: colecția edițiilor zonale și colecția pentru elevi și studenți *Mărgăritare* (în 16 volume), se datorează conlucrării asidue a etnologului Victor Gațac cu colaboratorii Sectorului de Folclor al Institutului de Filologie.

E lesne de observat că preocupările științifice ale savantului Victor Gațac vizează eposul popular eroic, cântecul popular istoric, poetica istorică, direcțiile esențiale/moderne ale folcloristicii experimentale, aspectele generale ale textologiei complexe a folclorului cu implicarea tehnologiilor multimedia, abordarea etnopoetică în studierea tipologiei folclorului, constanțele etnopoetice în creația orală a mai multor popoare, dinamica tradițiilor folclorice în timp, problemele traducerii textelor folclorice în alte limbi etc.

Pentru prima dată în folcloristica basarabeană etnologul Gațac a propus definirea și deosebirea concretă a trei specii folclorice ale cântecului bătrânesc: epo-

sul popular eroic, balada și cântecul folcloric istoric, ca specii unice. Contribuția savantului e una considerabilă, deoarece și la ora actuală se observă neglijențe din partea unor cercetători cu referire la definirea corectă a speciilor eposului popular.

Dezvoltând conceptul de textologie complexă multimedia, etnologul recurge la metoda experimentului folcloric pentru a pune într-o lumină nouă perceperea gradului de variabilitate a unui tip, elementele lui constante, necesare pentru elucidarea problemei fixității unei variante. Insistând ceva mai mult asupra teoriei originale propuse de etnolog, vom înțelege că inițiatorul perspectivei etnopoetice de studiere a tipologiei folclorului e de părerea că există o serie de constante care se manifestă la diferite etape de evoluție a creației populare, fiind comune și răspândite în folclorul mai multor popoare. Manifestarea constantelor etnopoetice, potrivit autorului, se concentrează în parametrii stilistici și narativi ai produsului etnofolcloric sincretic: text literar, muzică, coregrafie, mimică/gestică, recuzită specifică ș. a. Aceste formule stereotipe și așa-numitele locuri comune alcătuiesc modelele verbalizate, constituite la o etapă distinctă în evoluția procesului de creare a literaturii populare, și care, în urma cristalizării, sunt transmise mai departe. Alături de modelele concrete există modele abstracte, virtuale, cu rol de invariabilă, care se manifestă în fiecare creație individuală.

Modelele abstracte reprezintă prototipurile sau arhetipurile care în procesul de metaforizare obțin uneori valoare de simbol. Fiecare produs folcloric este caracterizat de anumite constante sau trăsături specifice, însușite din mediul în care au fost create, având și anumite semnificații și structurări artistice, dictate de mentalitatea colectivității și funcția pe care o îndeplinește. Varianta unui fapt folcloric preia o structură constituită din teme, subiecte, motive, mijloace expresive, între care există o corelare. Constantele respective, având o existență parțial independentă, pot fi interpretate, din perspectiva apartenenței unui „cod folcloric”, drept semne cu sensuri relativ determinate. Această interdependență consensuală dintre structură și constante este dictată de tradiție, dar poate permite și transformări generate de improvizarea colportorului. Prin aceasta se explică principiul varierii creațiilor folclorice. Particularitatea respectivă demonstrează că între categorii, temă și subiect nu există o interdependență categorică.

Cât privește constantele adaptate de o categorie folclorică, acestea obțin prin raportare la contextul funcțional semnificațiile și trăsăturile categoriei integrate. Sugestive ni se par, în acest sens, reflecțiile folcloristului V. Gațac asupra funcțiilor literare ale „citadelor” folclorice. Cercetătorul evidențiază că în ro-

manele lui Druță sunt și „reflecții folclorice directe”: citări de cântece populare, descrieri de obiceiuri, utilizări ale poveștilor populare. „Dar, scrie V. Gațac, toate aceste elemente nu rămân doar material ilustrativ. Ele intră în mod organic în sistemul poetic al romanului și i se supun acestuia. Altfel spus, ele nu mai sunt pur și simplu un cântec sau o urătură de An Nou, ci o parte a textului romanului” [5, p. 171].

Pornind de la aceste principii de interpretare a constantelor etnofolclorice, V. Gațac extinde problematizarea și funcționalitatea lor în noul context al literaturii: „Folclorul și literatura sunt ca și cum două stări artistice diferite, dacă vrei – două substanțe estetice și două sisteme poetice diverse. Între ele există nu numai contacte, continuitate și reciprocitate, ci și opoziții estetice și evolutive. Anume aici se află una din principalele probleme istorico-teoretice ale corelației literaturii cu creația populară” [5, p. 160].

Una dintre problemele interacțiunii folclorico-literare care s-a aflat în atenția etnologului vizează conceptualizarea noțiunii de *folclorism*. După cum menționează prof. Victor Gațac, conceptul dat, atât la noi, cât și peste hotare, este utilizat pentru a denumi orice fel de formă netradițională de interpretare a creației populare; având totuși rezerve față de adevărul celor expuse, cercetătorul propune foarte întemeiat de a raporta noțiunea de *folclorism* la *prelucrarea artistică asistemică a tradițiilor folclorice de către scriitori, compozitori, artiști plastici*, celelalte apelări la folclor fiind numite corespunzător: *activitate artistică de amatori, tirajare industrială: „artizanat”* [6, p. 13]. În acest sens, V. M. Gațac observa în mod justificat că investigarea relațiilor literaturii cu folclorul aduce, de obicei, în sfera de atenție a cercetătorilor contactele și legăturile nemijlocite – folosirea de către scriitor a imaginilor și subiectelor folclorice, asimilarea unor modalități poetice etc. „Importanța unor astfel de factori este incontestabilă, afirma folcloristul, ceea ce înseamnă că investigarea lor pe orizontală și verticală este necesară. <...> Dacă nu vom merge mai departe, fenomenul riscă să fie tratat unilateral: există sau nu există folclorism, e «bine» sau e «rău», atunci când există sau nu există”, astfel, literatura poate fi corelată cu folclorul nu numai în baza faptului că asimilează cutare sau cutare elemente concrete ale acestuia. Ea, literatura, e legată de creația populară și într-o accepție mai largă – ca etapă de continuitate a dezvoltării estetice” [5, p. 158].

Grație rezultatelor remarcabile obținute în domeniul folcloristicii experimentale, precum și a contribuției esențiale aduse valorificării și promovării tezaurului spiritual al poporului, Victor Gațac a fost apreciat de multe centre etnologice, fiind invitat să susțină comunicări și rapoarte la diverse foruri știin-

țifice ale savanților din întreaga lume: Helsinki (Finlanda), Washington (SUA), Varșovia (Polonia), Sofia (Bulgaria), Budapesta (Ungaria), București (România), Beijing (China), Tochio (Japonia), Delli (India) ș. a. Ca specialist etnolog de o înaltă ținută științifică a ocupat mai multe funcții consultative: din 1991 este ales membru al Comisiei pentru Folclor a instituțiilor de învățământ superior din Federația Rusă, din 1996 – președinte al Consiliului Științific pentru Folclor al Academiei de Științe a Federației Ruse, vicepreședintele Comitetului Național al Slaviștilor din Federația Rusă, din 1993 – membru al Asociației Folklore Fellows International (or. Helsinki); din 2000 – membru al Departamentului de Istorie și Filologie al Academiei de Științe a Federației Ruse; „Om Emerit în știință” al Republicii Calmăchia; membru al Colegiului de redacție al revistei „Demos” (Berlin). Recunoașterea esențială a meritelor sale la dezvoltarea științei vine în anul 2000, atunci când distinsul folclorist V. Gațac este ales membru corespondent al Academiei de Științe din Federația Rusă, Departamentul de limbă și literatură (folcloristică), și membru de onoare al Academiei de Științe a Moldovei. Cu acest prilej, dr. hab. Nicolae Băieșu avea să remarce: „Este al doilea filolog (după marele B. P. Hasdeu) originar din Basarabia, care a devenit membru corespondent al AȘ din Rusia” [4, p. 262].

Membrul corespondent Victor Gațac a avut numeroși discipoli. Sub conducerea etnologului au fost susținute 23 de teze de doctorat și 11 teze de doctor habilitat. În același timp nu a încetat să mențină o le-

gătură strânsă cu cercetătorii de la Academia de Științe a Moldovei, îndrumând și consultând specialiști în domeniul folcloristicii din Basarabia: Nicolae Băieșu, Grigore Botezatu, Andrei Hâncu, Gheorghe Spătaru, Victor Cirimpei, Nadejda Popovici, Grigore Bostan, Sergiu Moraru, Andrei Hropotinschi, Luminița Drușmea, Liuba Cimpoieș, Vitalie Sârf, Lilia Hanganu, Ana Graur, Iulian Filip ș. a.

Etnologul Gațac trece în eternitate la 20 februarie 2014, lăsând în urma sa numeroase studii teoretice și practice, valoroase pentru parcursul științific actual al folcloristicii din întreaga lume, precum și discipoli care să-i continue inovațiile, proiectele și direcțiile de cercetare.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Молодежь Молдавии. 1953, 1 марта.
2. Советская Молдавия. 1954, 11 ноября.
3. Сталинец. 1954, 15 января, 25 июня, 17 ноября.
4. Băieșu N. Victor Gațac – un folclorist basarabean cu rezonanță universală. În: Nicolae Băieșu – o viață închinată valorificării folclorului. Omagiu – 80. Chișinău, Profesional Service, 2014.
5. Gațac V. Romanul și folclorul: (Ion Druță: „Povara bunătății noastre”). În: Opera lui Ion Druță: Univers artistic, spiritual, filozofic (Exegeze critice asupra operei: monografie colectivă). Coordonator, redactor științific: M. Dolgan. Vol. I. Chișinău: CEP USM, 2004.
6. Гацак В. М. Фольклорное наследие народов СССР – достояние новой социальной и интернациональной общности. În: Фольклорное наследие народов СССР и современность. Кишинев: Штиинца, 1984.

Ion Moraru. *Ritm de Cucuteni - 3*, tehnică mixtă, 40×50 cm, 2011.